

İlim ve Hayat
Ali AKPINAR*

KUR'ÂN'A GÖRE SÖZ SANATI

“Evet, Müslüman, kendisine bahşedilen en büyük nimet konuşma melekelerini/dilini en güzel şekilde yönetecek ve onu yerli yerince kullanacaktır. Zira dilin insana kazandırdığı pek çok güzellik olduğu gibi, ona kaybettireceği pek çok şey de vardır.”

İnsanların farklı dillerde konuşmaları Yüce Allah'ın âyetlerinden (varlığının delillerinden ve mucizelerinden) sayılmıştır: “O'nun delillerinden biri de, gökleri ve yeri yaratması, lisanlarınızın ve renklerinizin değişik olmasıdır. Şüphesiz bunda bilenler için (alınacak) dersler vardır.”¹

İnsan konuşan bir varlıktır. Hayvanlar, bitkiler, hatta cansız dediğimiz varlıkların da dili olsa bile insanın konuşan bir varlık olması kendine özgüdür. Zira insanın konuşması, gayeli, anlamlı, amaçlı ve ölçülüdür.

İnsan için ve insanın hayatına şekil/düzen vermek için gelmiş olan dinimiz, insanın konuşma melekesini de ele almış ve bu nimeti en güzel ve en faydalı bir şekilde kullanması için temel kurallar koymuştur. Sonuçta her konuda olduğu gibi İslâm'ın söz söyleme âdâbı oluşmuştur. Bu yazımızda bunlara özet olarak değinmek istiyoruz:

Yüce Allah, insana iki kulak ve bir ağız vermiştir. “Biz, insan için iki göz, bir lisan ve iki dudak yaratmadık mı? Ve Biz insana iki yol gösterdik.”². Bunun pek çok hikmetinden biri de insanın iki dinleyip bir konuşmasıdır. Yani insan, önce doğruları öğrenecek, onları özümseyecek ve sonra bin düşünüp bir söyleyecek, ama sadece hakikatleri konuşacaktır. Bunun için kendisine güzel konuşma yeteneği verilen Hz. Dâvûd peygamber³, “Söz gümüşse sükut altındır.” demiştir. Ne var ki pek çok insan bu konuda altına değil de gümüşe talip olur. Aynı bağlamda, “Bilirsen söyle herkes ibret alsın; bilmiyorsan sus, herkes seni bilir sansın.” denmiştir.

Kur'ân, insanın konuşma konusunda da başıboş bırakılmadığını, konuştuklarından da hesaba çekileceğini özellikle vurgular: “Göklerde ve yerde olanları Allah'ın bildiğini görmüyor musun? Üç kişinin gizli konuştuğu yerde dör-

düncüsü mutlaka O'dur. Beş kişinin gizli konuştuğu yerde altıncısı mutlaka O'dur.”⁴

“Yoksa onlar, bizim kendilerinin sırlarını ve gizli konuşmalarını işitmediğimizi mi sanıyorlar? Hayır, öyle değil; yanlarındaki elçilerimiz (hafaza melekleri de) yazmaktadırlar.”⁵

Kur'ân, sözün frekansını değil, kalitesini yükseltmemizi ister ve eşekler gibi bağırıp çağırmamamızı bizlere salık verir: “Yürüyüşünde tabîi ol, sesini alçalt. Unutma ki, seslerin en çirkinini merkeplerin sesidir.”⁶

Yüce Allah, Hz. Mûsâ'yı Hz. Hârûn ile birlikte Fir'avun'a gönderirken şöyle buyurur: “Ona yumuşak söz söyleyin. Belki o, aklını başına alır veya korkar.”⁷ Onun bu buyruğunda, davetçilerin konuşmasının hedefinin muhataplarının hidâyeti olması gerektiği, bunun için de yumuşak söz söylenmesi vurgulanır.

Peygamberimiz de, “İnsanlara akıllarına göre konuşun.” buyurarak aynı gerçeğe işaret eder. Zaten bir âyetinde Yüce Rabbimiz, Peygamberimizin son derece insanlara/mü’minlere düşkün ve onlara karşı son derece şefkatli olduğunu açıklarken, bizlerden de öyle olmamızı ister:

“Andolsun size kendinizden öyle bir Peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, mü’minlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir.”⁸

“O vakit Allah’tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın! Şâyet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz, etrafından dağılıp giderlerdi.”⁹

İslâm, söylem eylem birlikteliğine vurgu yapar: “Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah katında büyük bir nefretle karşılaşır.”¹⁰

Nitekim bu konuda şu temel ölçüler belirlenmiştir:

İyiliği emretme görevinin layığı ile yapılabilmesi için şu beş maddeye ihtiyaç vardır:

İlim. Zira cahil kimse bu işi iyi bir şekilde yapamaz.

Allah’ın rızasını kazanmak ve Allah’ın dinini yüceltmek için yapmak. Bir hadislerinde Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: “Vallâhi, senin

sâyende bir kişinin hidâyete ermesi tüm dünyalıklardan daha hayırlıdır.”¹¹

Emredilen kimseye şefkatle yaklaşmak, ona yumuşak söz söylemek. Zira Yüce Allah, en azılı düşmanı Fir’avun’a bile yumuşak sözle hitap edilmesini emretmiştir.

Çok sabırlı ve hilim sahibi olmak. Zira söylenen sözün etkisini göstermesi için belli bir sürenin geçmesi gerekir. Söylenen sözün her insanda bir tesirini gösterme/mayalanma süresi vardır.

Emrettiği şeyi kendisi yerine getiriyor olmak. Çünkü âyette, “Ey iman edenler, yapmadığınız şeyleri için söylersiniz?” buyurulmuştur.¹²

Yüce Yaraticımız bizden, doğrularla beraber ve doğru konuşan bir dile sahip olmamızı ister: “Ey iman edenler! Allah’tan korkun ve doğrularla beraber olun.”¹³ Bu emir, doğru sözlü olmayı, doğruluğu özümsemeyi, her hal ü kârda doğru söylemeyi ve doğrulara destek olmayı bizden ister. Bizlere örnek olarak sunulurken Hz. İbrahim ve peygamber oğulları Hz. İsmail ve Hz. İshak hakkında şöyle buyrulur: “Onlara rahmetimizden bağışta bulunduk; kendilerine haklı ve yüksek bir şöhrat nasip ettik.”¹⁴

Doğruyu söylemek, bizim iki dünyada da iki yakamızın bir araya gelmesi, işlerimizin rast gitmesi için kaçınılmaz

bir durumdur: “Ey iman edenler! Allah’tan korkun ve doğru söz söyleyin. (Böyle davranırsanız) Allah işlerinizi düzeltir ve günahlarınızı bağışlar. Kim Allah ve Resûlüne itaat ederse büyük bir kurtuluşa ermiş olur.”¹⁵

“Kullarıma söyle, sözün en güzelini söylesinler. Sonra şeytan aralarını bozar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır.”¹⁶

Müslüman ne pahasına olursa olsun doğruluğu şiar edinen, her zaman ve her yerde, herkese karşı doğruları, hakikatları konuşan kimse dir. Şairin dediği gibi: “Şudur cihânda benim en beğendiğim meslek: Sözüm odun gibi olsun; hakikat olsun tek!”¹⁷

Her şeyi apaçık olan Dîn-i Mübîn-i İslâm’ı kendisine dâva edinen Müslüman anlaşılacak için konuşur. O, muhataplarıyla kuş diliyle yahut anlaşılmaz bir biçimde şifreli bir biçimde konuşmaz. Zaten onun kitabı da tüm mesajları açık olan Kitâb-ı Mübîn, Peygamberi de Rasûl-i Mübîn’dir. Zaten Tevhîd tarihi boyunca her peygamber kendi kavmine gönderilmiş ve onların diliyle onlara hitap etmiştir: “(Allah’ın emirlerini) onlara iyice açıklasın diye her peygamberi yalnız kendi kavminin diliyle gönderdik.”¹⁸

Hanımlara yönelik bir düzenlemede ise şöyle buyrulur: “Eğer (Allah’tan) korkuyorsanız, (yabancı erkeklere karşı)

çekici bir edâ ile konuşmayın; sonra kalbinde hastalık bulunan kimse ümide kapılır. Güzel söz söyleyin."¹⁹

Evet, Müslüman, kendisine bahşedilen en büyük nimet konuşma melekesini/dilini en güzel şekilde yönetecek ve onu yerli yerince kullanacaktır. Zira dilin insana kazandırdığı pek çok güzellik olduğu gibi, ona kaybettireceği pek çok şey de vardır. Bu yüzden ahlak kitaplarımız dilin âfetlerine dikkatlerimizi çekerler. Sözelimi gıybet, dedikodu, yalan, alay etme, lakap takma, sövüp sayma, lüzumsuz ve boş konuşmalar bunlardandır. Kur'ân'da bu konuda da pek çok uyarı yer alır:

*"(O Firdevs cennetine talip olan mü'minler) boş ve yararsız şeylerden yüz çevirirler."*²⁰

"O halde, pislikten, putlar-

*dan sakının; yalan sözden sakının."*²¹

*"(Rahman'ın o gözde kulları), yalan yere şahitlik etmezler, boş sözlerle karşılaştıklarında vakar ile (oradan) geçip giderler."*²²

*"Ey mü'minler! Bir topluluk diğer bir topluluğu alaya almasın. Belki de onlar, kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da kadınları alaya almasınlar. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Kendi kendinizi ayıplamayın, birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fâsıklık ne kötü bir isimdir! Kim de tevbe etmezse işte onlar zalimlerdir."*²³

"Ey iman edenler! Zannın çoğundan kaçınun. Çünkü zannın bir kısmı günahdır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Biriniz diğerinizi arkasından

*çekirtmesin. Biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz. O halde Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, tevbeyi çok kabul edendir, çok esirgeyicidir."*²⁴

Kur'ân insanı, bu uyarıları dikkate alarak diline sahip çıkan, onu dinin ölçüleri çerçevesinde kullanan, kısaca konuşma sanatını en güzel şekilde icra eden kimsedir.

Dipnot

*Prof. Dr.

1	30/Rûm, 22.	Ashâbu'n-Nebî, 9;
2	90/Beled, 8-10.	Müslim, Fedâilü'l-Ashâb, 34.
3	Onun hükümranlığını kuvvetlendirmiş, ona hikmet ve güzel konuşma vermiştik. (38/Sâd, 20)	12 Fetâvâ-yı Hindiyye, V, 353..
4	58/Mücâdile, 7.	13 9/Tevbe, 119.
5	43/Zuhruf, 80.	14 19/Meryem, 50.
6	31/Lokmân, 19.	15 33/Ahzâb, 70-71.
7	20/Tâhâ, 44.	16 17/İsrâ, 53.
8	9/Tevbe, 12.	17 M. Akif, Safâhât, Fatih Kürsüsünde.
9	3/Âlu İmrân, 159.	18 14/İbrâhîm, 4.
10	61/Saff, 2-3.	19 33/Ahzâb, 32.
11	Ebü Dâvûd, İlim, 10; Buhârî,	20 23/Mü'minûn, 3.
		21 22/Hac, 30.
		22 25/Furkân, 72.
		23 49/Hucurât, 11.
		24 49/Hucurât, 12.